

YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus: Suomen 3. määräaikaisraportti (lokakuu 1998)

Sisällysluettelo

I Toimet ja kehitys sopimuksen täytäntöönpanemiseksi

2 Artikla

- Vankeinhoito
- Romaneiden ja ulkomaalaisten olot vankiloissa
- Ulkomaalaisten hallinnollinen vapaudenriisto
- Kriminaalipotilaiden psykiatrinen sairaalahoito
- Sotilaskurinpito

4 Artikla

- Kidutuksen rangaistavuus Suomessa
- Kidutustapausten esiintyminen Suomessa

5 Artikla

- Rikoslain soveltamisala

10 Artikla

- Henkilöstön koulutus

11 Artikla

- Poliisin tuntomerkkirekisteri
- Eduskunnan oikeusasiamies

12 Artikla

- Syyttäjälaitoksen uudistus

14 Artikla

- Kidutettujen kuntoutuskeskus

II Komitean pyytämät lisätoimet III Toimenpiteet komitean loppuhuomioiden johdosta

- Kidutuksen määritelmän sisällyttäminen rikoslakiin
- Pakkolaitoslainsäädännön kumoaminen
- Poliisin tekemiksi väitettyjen rikosten tutkinta
- Vähemmistövaltuutettu
- Turvapaikanhakijan palauttaminen sekä turvalliset maat
- Kidutuksella saadun lausuman käyttö todisteena

Johdanto

Tämä on Suomen kolmas määräaikaisraportti YK:lle kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisesta yleissopimuksesta. Edellinen raportti annettiin syksyllä 1995 (CAT/C/25/Add.7) ja ensimmäinen syksyllä 1990 (CAT/C/9/Add.4).

Kidutuksen vastaisen komitean 2.6.1998 hyväksymien uusien raportointiohjeiden (CAT/C/14/Rev.1.) mukaisesti raportti jakaantuu kolmeen osaan. I osassa kerrotaan tärkeimmistä lainsäädännöllisistä ja organisatorisista uudistuksista, viranomaisvalvonnasta sekä käytännön toimista sopimuksen kattamilla aloilla ja yksittäisistä kantelutapauksista.

Edellisen raportin kuulemisessa toukokuussa 1996 ei juurikaan jäänyt auki tietoja, joita tulisi tarkentaa raportin II osassa.

Merkittävän osuuden muodostaa III osa, jossa kerrotaan toimista komitean edellisen raportin johdosta antamien johtopäätösten (A/51/44, paras 1120-137) toimeenpanemiseksi. Suomessa ei ole osoittautunut olevan merkittäviä ongelmia sopimuksen toteuttamisessa. Komitea suositti poliisin tekemiksi väitettyjen rikosten tutkinnan siirtämistä riippumattomalle elimelle. Nyt tutkintaa johtaa syyttäjä. Komitea kiinnitti huomiota myös joihinkin ulkomaalaislainsäädännössä säädelyihin menettelyihin. Ulkomaalaislakia onkin uudistettu 1.1.1998 voimaan tulleilla säännöksillä. Lisäksi ulkomaalaisvaltuutetun toimivallan laajentamista on esitetty.

Komitea suositti, että rikoslakiin tulisi sisällyttää kidutuksen määritelmä ja prosessilakeihin kielto käyttää kiduttamalla hankittua lausuntoa todisteena. Näin ei ole katsottu olevan tarkoituksenmukaista tehdä, sillä kansallinen lainsäädäntö kattaa ilman nimenomaista tunnusmerkistöäkin kidutusteot. Tiettyjen todisteiden käytön ehdoton kieltäminen puolestaan olisi vastoin prosessioikeutemme vapaan todisteiden harkinnan periaatetta. Toisaalta kielto hyödyntää kiduttamalla saatua tietoa on kuitenkin oikeuskäytännössä selvää. Selvää on myös, että todistusharkinnassa ei kiduttamalla saadulla tiedolla ole näyttöarvoa. Pakkolaitosjärjestelmästä, joka on ollut komitean kiinnostuksen kohteena, ei vielä ole tehty lopullista päätöstä.

Raportti on valmisteltu ulkoasiainministeriössä eri ministeriöiden ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteistyönä. Lisäksi raportin valmistelua varten pyydettiin muutamilta kansalaisjärjestöiltä näkemyksiä siitä, mihin raportissa tulisi niiden mielestä kiinnittää huomiota. Järjestöjen kiinnostus ei osoittautunut erityisen laajaksi.

Toimista etnisen syrjinnän poistamiseksi ja suvaitsevaisuuden lisäämiseksi samoin kuin Suomen ulkomaalaislainsäädännöstä on kerrottu yksityiskohtaisesti marraskuussa 1997 YK:lle annetussa Suomen 13. ja 14. raportissa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen to-teuttamisesta.

I Toimet ja kehitys sopimuksen täytäntöönpanemiseksi

2 Artikla

Vankeinhoito

Vankiluku on Suomessa laskenut viime vuosikymmeninä huomattavasti. Tämä lasku on edelleen jatkunut 1990-luvulla. Vankiluku oli Suomessa vuonna 1997 keskimäärin 3000, mikä on noin 300 vankia vähemmän kuin vuonna 1995, jolloin Suomi antoi YK:n kidutuksen vastaiselle komitealle edellisen määräaikaisraporttinsa. Vankiluvun lasku on aiheutunut etupäässä omaisuusrikoksista tuomittujen vankien vähentymisestä, joista rikoksista tuomittujen määrä on tällä vuosikymmenellä vähentynyt lähes puoleen. Sen sijaan vangit, jotka suorittavat rangaistusta päär rikoksenaan väkivalta-rikos ja/tai ryöstö, ovat lisääntyneet. Myös huumausainerikoksista tuomittujen vankien määrä on viime vuosina noussut.

Vuodesta 1995 sakon muuntorangaistusta suorittaneet vangit ovat vähentyneet, mutta tutkintavankien määrä on hieman noussut. Myös nuorten vankien määrä, etenkin alle 18-vuotiaiden, on viime vuosina laskenut. Vuonna 1997 vankilaan saapui noin 340 alle 21-vuotiasta vankia.

Naisvankien lukumäärässä ei ole tapahtunut suuria muutoksia viime vuosina. Naisvankeja oli vuonna 1997 keskimäärin 144, mikä on hieman vähemmän kuin vuonna 1996.

Vankien kohtelua koskevat perussäännökset siirrettiin 1.5.1995 voimaan tulleella lainmuutoksella vankeinhoitoasetuksesta rangaistusten täytäntöönpanoa koskevaan lakiin. Lain 1 luvun 5 §:ssä säädetään, että vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Lainkohtaan sisältyy myös diskriminoinnin kieltävä säännös. Lakiin kirjattiin lisäksi säännös siitä, että vankia on kuultava asumista ja työhön tai muuhun toimintaan sijoittamista sekä muuta hänen kohteluaan koskevaa tärkeää päätöstä tehtäessä (lain 1 luvun 6 §). Uudistuksella haluttiin korostaa vangin oikeusturvaa ja vankien humanin kohtelun periaatteellista tärkeyttä.

Tässä uudistuksessa täsmennettiin myös vankien kirjeenvaihtoa koskevia lainsäännöksiä. Uusien säännösten mukaan vangin ja rangaistustalosta valvovan viranomaisen tai ihmisoikeuksien valvontaelimen, jolle vangilla on kansainvälisten sopimusten mukainen valitus- tai kantelu-oikeus, välinen kirjeenvaihto on tarkastamatta viipymättä toimitettava perille.

Uudistuksessa vankien aikaisempi työvelvollisuus laajennettiin velvollisuudeksi osallistua työhön, koulutukseen tai muuhun vangin toimintakykyä parantavaan toimintaan. Tällaista toimintaa ovat muun ohessa vangin fyysistä, psyykkistä tai sosiaalista toimintakykyä kohentavat toiminnot ja ohjelmat, joita on lisätty ja joihin on panostettu viime vuosina huomattavasti. Tällaisia ohjelmia ovat muun muassa vankien päihteiden käytön vähentämiseen tähtäävät ohjelmat sekä Cognitive Skills Training -ohjelmat, joiden tavoitteena on lisätä vankien ongelmien ratkaisutaitoja. Cognitive Skills Training -toiminta on käynnistynyt syksyllä 1997 viidessä vankilassa.

Keväällä 1998 annettiin eduskunnalle rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamista koskeva hallituksen esitys. Esityksen tavoitteena on torjua huumausaineisiin liittyvää rikollisuutta vankiloissa.

Komitealle lähetetään liitteenä neljä taulukkoa vankien määrästä, tutkintavankien ja sakon muutorangaistusta suorittavien määrästä, vankien ikäjakaumasta sekä vankien tekemistä rikoksista.

Romanien ja ulkomaalaisten olot vankiloissa

Suomen lain mukaan ihmisiä ei saa rekisteröidä syntyperän mukaan. Näin ei ole myöskään tilastoja romanivangeista.

Sosiaali- ja terveysministeriössä toimiva Romaniasiain neuvottelukunta on tuonut esille, että romanit kohtaavat ongelmia vankiloissa. Niissä esiintyy romanivankien ja muiden vankien välisiä sekä romanivankien keskinäisiä riitaisuuksia sekä muiden vankien romanivankeihin kohdistamaa painostusta. Romanivangit pyytävät usein siirtoa toiseen vankilaan. Ääritilanteissa on romanivankeja uhkaavien tilanteiden rauhoittamiseksi sijoitettu asumaan erilleen. Eduskunnan käsiteltävänä on lainmuutos, jolla erillään olevien vankien asemaa pyritään vahvistamaan.

Romanivankien asemaan on kiinnitetty huomiota. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto on syksyllä 1997 lähettänyt vankiloille kirjeen toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien

ehkäisemiseksi. Tilannetta on myös pyritty parantamaan mm. antamalla vartijakoulutuksessa tietoa romanikulttuurista. Myös muutamissa vankiloissa, esimerkiksi nuorisovankilassa, antaa romanivä-estöön kuuluva henkilö romanikielen ja -kulttuurin opetusta. Oikeusministeriön vankeinhoito-osastoon on perustettu vuonna 1995 romaniasiain yhteistyöryhmä.

Vapaaehtoiselta pohjalta yhteistyössä vankeinhoito-osaston kanssa on luotu vuoden 1997 aikana vankilakohtainen romaniyhdyshenkilöverkosto. Siinä romaniväestöön kuuluvat vankilayhdyshenkilöt pitävät yhteyttä romanivankeihin ja vankilaviranomaisiin.

Ulkomaalaisten vankien - sekä maahanmuuttajien että maassa vain tilapäisesti asuvien - määrä on viime vuosina noussut. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva ulkomaalaisvaltuutettu on tehtävissään pyrkinyt selvittämään ulkomaalaisten oloja vankiloissa mm. vierailujen avulla. Ulkomaalaisvaltuutetun käsityksen mukaan ulkomaalaisten vankien oloista ei ole huomautettavaa eivätkä vangitkaan ole esittäneet valituksia.

Ulkomaalaisten hallinnollinen vapaudenriisto

Valtioneuvosto hyväksyi 16.10.1997 periaatepäätöksen hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseksi ohjelmaksi. Ohjelmassa katsotaan, että ulkomaalaisten säilöönnotossa on kyse sellaisesta hallinnollisesta vapaudenriistosta, jota turvapaikanhakijoiden osalta tulee käyttää vain äärimmäisenä turvaamistoimena.

Ohjelma velvoitti työministeriön ja sisäasiainministeriön yhdessä kiireellisesti selvittämään, mitä mahdollisuuksia on käyttää turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksia ulkomaalaisten säilöönnottiloina. Ulkomaalaislain 47 §:n 2 momenttia on ehdotettu muutettavaksi siten, että "säilöön otettu ulkomaalainen on mahdollisimman pian toimitettava erityisesti tähän tarkoitukseen varattuun paikkaan". Ehdotuksessa laiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta on säännös (25 §), jonka mukaan "vastaanottokeskuksissa voidaan järjestää ulkomaalaislain 46 §:ssä tarkoitettu turvapaikahakijoiden säilöönnotto siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään". Molempien lakien käsittely eduskunnassa on vielä kesken.

Kriminaalipotilaiden psykiatrinen sairaalahoito

Mielenterveyslakia (1116/1990) ja lakia valtion mielisairaaloista (1292/1987) on edellisen raportin antamisen jälkeen muutettu 1.6.1997 voimaan tulleilla laeilla (383/1997 ja 384/1997). Lakimuutokset katsottiin tarpeelliseksi, koska kriminaalipotilaiden tutkimusta ja hoitoa nimenomaan alkuvaiheessa on pidetty erityistasoisena sairaanhoitona. Muutoksilla pyrittiin kriminaalipotilaiden vaati-van hoidon keskittämiseen heidän hoitonsa edellyttämiin sairaaloihin. Sosiaali- ja terveysministeriön alaisen Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen mahdollisuuksia määrätä kriminaalipotilaan hoitopaikka lisättiin. Muutoksen jälkeen se määrää rikoksesta syytetyn tahdosta riippumattoman hoidon aloituspaikasta. Myös kuntien osallistumista oikeusturvakeskuksen oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnan toimintaan ja valtion mielisairaaloiden hallintoon lisättiin.

Sotilaskurinpito

Suomen edellisen raportin antamisen jälkeen sotilaskurinpitolakia (331/1983) on tarkistettu niin, että arestia ei enää määrätä kurinpitomenettelyssä. Tuomioistuin voi edelleen tuomita arestia.

Hallitusmuodon perusoikeussäännöksiä uudistettaessa hallitusmuodon 6 §:ään sisällytettiin aiempaa yksityiskohtaisempia säännöksiä muun muassa henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttumisesta ja vapaudenmenetyksestä. Pykälän 3 momentin mukaan sellaisen rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Säännöksen perustelujen mukaan ilmaisulla on tarkoitettu kattaa kaikki asiallisesti rangaistusta merkitsevät vapaudenmenetykset, mistä syystä sen soveltamisala on laajempi kuin rikoslain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa käytetty vankeuden käsite. Perustelujen mukaan säännöksessä tarkoitettuihin vapaudenmenetyksiin kuuluu muun muassa sotilaskurinpitolain mukainen arestirangaistus.

Laki sotilaskurinpitolain muuttamisesta (991/1997) on tullut voimaan 1.1.1998. Ennen lain voimaantuloa arestia voitiin määrätä kurinpitomenettelyssä yhdestä kahdeksaan vuorokautta. Vuoden 1998 alusta lukien arestia ei voida enää määrätä kurinpitomenettelyssä. Tuomioistuin voi kuitenkin edelleenkin tuomita arestia. Sitä tuomitaan vähintään yksi ja enintään kolmekymmentä vuorokautta. Arestirangaistus pannaan täytäntöön päävartiossa tai rangaistun ollessa muuten vartioituna.

Arestia on määrätty tai tuomittu vuonna 1996 yhteensä 172 kertaa ja vuonna 1997 yhteensä 209 kertaa. Arestin osuus kaikista sotilaskurinpitolain ja sotilasoikeudenkäyntilain mukaisessa menettelyssä annetuista seuraamuksista on ollut vuonna 1996 kolme prosenttia ja vuonna 1997 neljä prosenttia.

4 Artikla

Kidutuksen rangaistavuus Suomessa

Edellisen määräaikaisraportin 11 kappaleessa kerrottu perusoikeusuudistukseen kuulunut ehdotus hallitusmuodon 6 §:n 2 momentiksi (kidutuskielto) hyväksyttiin eduskunnassa sellaisenaan. Uudet perusoikeussäännökset tulivat voimaan 1.8.1995. Kidutuskiellon mukaan "Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti".

Kidutustapausten esiintyminen Suomessa

Ks. kohta eduskunnan oikeusasiamies.

5 Artikla

Rikoslain soveltamisala

Eduskunta on hyväksynyt edellisessä raportissa (kappale 22) mainitun esityksen uusiksi säännöksiksi Suomen rikoslain soveltamisalasta. Esityksen mukaisesti rikoslain 1 luvun 7 §:ssä säädettiin, että kansainvälisiin rikoksiin sovelletaan tekopaikasta riippumatta Suomen lakia. Pykälään liittyvässä asetuksessa puolestaan säädetään, että kidutussopimuksessa tarkoitettut teot ovat kansainvälisiä rikoksia. Laki ja asetus tulivat voimaan 1.9.1996.

10 Artikla

Henkilöstön koulutus

Peruskouluissa, lukioissa ja ammatillisissa kouluissa sekä eri ammattiryhmille (poliiseille, rajavartiolaitoksen ja vankeinhoidon henkilöstöille, syyttäjille, tuomioistuinjuristeille, sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilöstön ja ministeriöiden ja niiden alaisen hallinnon virkamiehille) annettavasta ihmisoikeuskoulutuksesta on kerrottu seikkaperäisesti marraskuussa 1997 YK:lle annetussa Suomen 13. ja 14. raportissa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta (7 artikla).

11 Artikla

Poliisin tuntomerkkirekisteri

Suomen edellisen raportin kuulemisessa oli esillä poliisin tuntomerkkirekisterin ylläpito. Poliisin tuntomerkkirekisterissä ei nykyään esiinny syntyperään viittaavia tietoja.

Eduskunnan oikeusasiamies

Perusoikeusuudistuksen yhteydessä hallitusmuodon 49 §:n 2 momenttiin lisättiin maininta siitä, että eduskunnan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista julkisten tehtävien osalta. Vastaava lisäys valtioneuvoston oikeuskanslerin valvontatehtävästä otettiin hallitusmuodon 46 §:ään.

Edellisen määräaikaisraportin antamisen jälkeenkään oikeusasiamiehen kannanotoissa ei ole ilmennyt mainintoja kidutuksesta. Sen sijaan ihmisarvoon liittyvät näkökohdat ovat usein olleet oikeusasiamiehen kannanottojen taustalla, vaikkei niihin aina olisi suoranaisesti viitattukaan. Ihmisarvoon liittyvät kysymykset ovat tulleet erityisesti esille suljettujen laitosten tarkastuksilla laitosten tiloja ja laitoksiin suljettujen henkilöiden kohtelua tarkasteltaessa. Oikeusasiamiehen kannanotoista seuraavat esimerkit:

1. Kehitysvammalaitokset

Apulaisoikeusasiamies totesi tarkastushavaintojensa perusteella, että kehitysvammaisten erityishuollon keskuslaitosten eristyshuoneet eivät aina ole olleet vammaisten inhimillisen kohtelun kannalta hyväksyttäviä (dnro 121/2/95).

2. Vankilat

Turun lääninvankilan tarkastuksessa apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota siihen, että vankilan laitokset tulee mahdollisuuksien mukaan järjestää vastaamaan yhteiskunnassa yleensä vallitsevia elinoloja. Tarkastuksella hän totesi, että ulostusastioina käytettävien ns. paljujen käyttö ja tilanahtaus poikkesivat yhteiskunnan yleisistä elinoloista. Lisäksi mm. ilmaston puuttumisen vuoksi hengitysilman taso ja hygienia laitoksessa oli heikoimmillaan huono (dnro 693/3/98).

3. Poliisivankiloiden tarkastukset

Apulaisoikeusasiamiehen määräyksestä vuonna 1997 on käynnistetty poliisivankiloiden tarkastuskierros. Tarkastusten yhteydessä on kiinnitetty huomiota poliisivankiloiden toimintaan ja olosuhteisiin. Tähän liittyen apulaisoikeusasiamies on esittänyt kannanottoja muun muassa ravinnon riittävästä jakelusta (dnrot 652/2/95 ja 2741/4/95).

4. Psykiatriset sairaalat

Apulaisoikeusasiamiehen aloitteesta on parhaillaan selvitettävänä eristämisen käyttö psykiatrisessa sairaalahoidossa (dnro 1893/2/97).

5. Puolustusvoimat

Oikeusasiamies määräsi virkasyytteen nostettavaksi majuria vastaan, joka oli kiusannut alaisiaan muun muassa käyden näihin käsiksi ja siten syyllistynyt sotilaan sopimattomaan käytökseen. Esitutkinnassa asianomistajina oli kolme naispuolista toimistohenkilöä (dnrot 656 ja 657/4/96).

Yleisesti oikeusasiamiehen kanslia toteaa, että hallitusmuodon uudistus ei sinänsä ole merkinnyt olennaista muutosta oikeusasiamiehen laillisuusvalvontatehtävään. Oikeusasiamiehet ovat ratkaisuissaan jo vuosia kiinnittäneet viranomaistoimintaa ohjaavassa mielessä huomiota perus- ja ihmis-oikeusnäkökohtiin esimerkiksi juuri ihmisarvoa loukkaavan kohtelun osalta. Tältä osin viitataan edellisessä määräämiskäsitelmässä esitettyyn.

Komitealle lähetetään liitteenä eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomusten englanninkieliset yhteenvedot vuosilta 1994-1996, joissa on yksityiskohtaisemmin selvitetty oikeusasiamiehen perus- ja ihmisoikeusvalvontaa.

12 Artikla

Syyttäjälaitoksen uudistus

Edellisen raportin antamisen jälkeen Suomen syyttäjälaitoksen organisaatio on uudistettu. Ensimmäisessä vaiheessa paikallissyöttäjistä tehtiin päätoimisia, itsenäisiä viranomaisia. Paikallissyöttäjät hoitavat vain syyteasioita. Tämä muutos tuli voimaan 1.12.1996. Vuoden 1997 joulukuun alussa aloitti toimintansa valtakunnansyyttäjänvirasto. Virastoa johtavat valtakunnansyyttäjä ja apulaisvaltakunnansyyttäjä, jotka ovat myös muiden syyttäjien esimiehiä. Valtakunnansyyttäjänvirastossa on myös kymmenen valtiosyyttäjää, jotka muun muassa ajavat syytteitä vaativissa ja yhteiskunnallisesti merkittävissä rikosasioissa. Valtakunnansyyttäjä on toiminnassaan täysin itsenäinen ja muista viranomaisista riippumaton.

14 Artikla

Kidutettujen kuntoutuskeskus

Syyskuussa 1993 perustettu Kidutettujen kuntoutuskeskus on toiminut vuodesta 1997 lähtien Helsingissä, Diakonissalaitoksen sairaalaan kuuluvassa toimintakeskuksessa. Kuntoutuskeskus on valtakunnallinen, erikoissairaanhoidotasoinen palveluyksikkö, jonka tehtävänä on arvioida, hoitaa ja

kuntouttaa Suomessa asuvia kidutettuja pakolaisia, turvapaikanhakijoita ja heidän perheitään psykiatrisesti, psykoterapeuttisesti ja fysioterapeuttisesti. Lisäksi keskus kouluttaa, antaa konsultaatio-apua ja työnohjausta kidutettujen kanssa tekemisiin joutuville, lähinnä sosiaali- ja terveysalan sekä työhallinnon ammattilaisille. Kuntoutus- ja konsultaatiopalvelut ovat maksuttomia. Koulutuksesta ja työnohjauksesta peritään sopimuksenmukainen korvaus.

Keskuksessa työskentelee kolme psykiatrian erikoislääkärinä, sosiaalityöntekijä, psykoterapeutti, psykologi ja toimistosihiteeri. Asiakkaat hakeutuvat tutkimukseen lääkärin, terveydenhoitajan tai sosiaalityöntekijän läheteellä. Asiakkaat voivat itse ottaa yhteyden keskukseseen. Vuonna 1997 lääkäreillä, fysioterapeuteilla ja psykologeilla oli yhteensä 1049 potilaskäyntiä (1120 vuonna 1996) ja keskuksessa hoidettavina oli 92 potilasta (69 vuonna 1996), joista naisia oli 7 ja miehiä 85.

Kidutettujen kuntoutuskeskuksessa käynnistyi keväällä 1996 EU:n Ihmisoikeusrahaston tuella kolmevuotinen kidutettujen ja muiden järjestäytyneen väkivallan uhrien, perheiden ja verkostojen hoito- ja tutkimusprojekti. Projektin tavoitteena on tuottaa uudenlaisia hoitomalleja edistämään vaikeasti traumatisoituneiden pakolaisten ja heidän perheidensä kuntoutumista ja kotoutumista Suomeen.

II Komitean pyytämät lisätiedot

Edellistä raporttia käsitellessään komitea kuuli Suomen hallituksen edustajia 2.5.1996. Yksittäisiin kuulemistilaisuuksissa esitettyihin kysymyksiin vastattiin suullisesti kyseisessä tilaisuudessa, joten niihin ei palata tässä raportissa. Tarkennettakoon ainoastaan kidutuksen uhrien rahaston osalta, että Suomen hallitus on antanut 998 000 markkaa (n. 185 000 USD) vapaaehtoisavustuksena mainitulle rahastolle joulukuussa 1997.

III Toimenpiteet komitean loppuhuomioiden johdosta

Kidutuksen vastainen komitea käsittelee Suomen 2. raportin ja hyväksyi loppuhuomionsa raportista (A/51/44, paras 120-137) 249. ja 250. istunnoissaan 2.5.1996. Komitea suositti kidutuksen määritelmän sisällyttämistä lainsäädäntöön (132), pakkolaitosjärjestelmän lopettamista (133), poliisin tekemiksi väitettyjen rikosten tutkinnan siirtämistä riippumattomalle elimelle (134) ja antoi tukensa ulkomaalaisvaltuutetun aseman vahvistamiselle tai ihmisoikeusasiamiehen tehtävän perustamiselle (135). Lisäksi komitea kiinnitti huomiota turvapaikanhakijoiden palauttamiseen sekä ulkomaalais-ten käännättämiseen ja karkotukseen (136) ja suositti, että rikosprosessilainsäädäntöön sisällytettäisiin kielto käyttää kidutuksella saatua tietoa todisteena (137).

Kidutuksen määritelmän sisällyttäminen rikoslakiin

Komitean huolenaiheista ensimmäisenä (kohta 28) mainitaan, ettei Suomen rikoslaissa ole nimenomaista kidutuksen määritelmää. Komitea myös suosittelee (kohta 132), että tällainen määritelmä otettaisiin rikoslakiin yleissopimuksen 1 artiklan mukaisesti. Suomessa ei kuitenkaan ole pidetty erillistä tunnusmerkistöä välttämättömänä. Kun Suomi ratifioi yleissopimuksen, varmistettiin, että kaikki sopimuksessa kuvatut teot ovat Suomen lain mukaan rangaistavia. Tässä tarkoituksessa säädettiin

esimerkiksi tavallisen pahoinpitelyn yritys rangaistavaksi, vaikkei tällaiselle lainmuutokselle ollut ilmennyt mitään kansallisia syitä.

Suomi on siis valinnut sen linjan, että yleissäännökset, ennen kaikkea pahoinpitelyä koskevat rikoslain 21 luvun 5-7 §, tulevat sovellettaviksi silloin, kun virkamiehet syyllistyvät yleissopimuksessa tarkoitettuihin tekoihin. Tällaisiin tekoihin mahdollisesti syyllistyvät virkamiehet tuomittaisiin tämän lisäksi rikoslain 40 luvun 10 §:ssä tarkoitettusta virkavelvollisuuden rikkomisesta, mikä ankaroittaa rangaistusasteikkoa.

Laaja-alaisiin yleissäännöksiin turvautuminen - ja siis erityissäännösten välttäminen mahdollisuuksien mukaan - on ollut peruslinjana uudistettaessa Suomen rikoslainsäädäntöä. Suomen valitseman linjan etuna on, että se vähentää rangaistussäännösten määrää ja niitä tulkintaongelmia, joita toisiaan lähellä olevat ja usein päällekkäiset rangaistussäännökset aiheuttavat. Peruslinja on toiminut myös käytännössä hyvin, eikä Suomessa ole havaittu aiheelliseksi tätä linjaa muuttaa.

Pakkolaitoslainsäädännön kumoaminen

Edelleen komitea suosittelee (kohta 133) pakkolaitoslainsäädännön kumoamista merkitsevän hankkeen toteuttamista. Lainsäädäntöhanke, johon pakkolaitoslainsäädännön kumoaminen olisi voinut sisältyä, on edelleen kesken, eikä sitä koskevaa esitystä ehditä enää antaa kevään 1999 vaaleihin asti istuvalle eduskunnalle. Oikeusministeriössä ei ole otettu lopullista kantaa pakkolaitoksen asemaan.

Poliisiin tekemiksi väitettyjen rikosten tutkinta

Komitea suosittelee (kohta 134) poliisien tekemiksi väitettyjen rikosten tutkinnan antamista riippumattomalle toimielimelle. Näiden rikosten tutkinnan johto on nyttemmin siirretty poliisilta syyttäjälle. Esitutkintalain 14 § uuden 2 momentin mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä. Poikkeuksena ovat ainoastaan aivan vähäisimmät rangaistavat teot. Mainittu 2 momentti tuli voimaan 1.12.1997. Valtakunnansyyttäjä on joulukuussa 1997 määrännyt ne syyttäjät, jotka tarpeen vaatiessa johtavat poliisirikosten tutkintaa. Lähtökohtana on, ettei tutkintaa johtava syyttäjä työskentele samalla maantieteellisellä alueella kuin epäilty poliisi.

Vähemmistövaltuutettu

Komitea tukee (kohta 135) ulkomaalaisvaltuutetun toimenkuvan vahvistamista ja erillisen ihmisoi-keusvaltuutetun toimiston perustamista.

Työministeriö on 24.4.1998 asettanut työryhmän valmistelemaan ulkomaalaisvaltuutetun toimialan laajentamista sekä toimialan siirtoa sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudesta työministeriön alaisuuteen. Toimiala ulotettaisiin kattamaan syrjimättömyyden periaatteen toteutumisen valvonnan ja edistämisen kaikkien etnisten vähemmistöjen osalta, eikä vain ulkomaalaisten. Valtuutetun virkanimike muutettaisiin vähemmistövaltuutetuksi. Myös valtuutetun toimivaltuuksia ja tiedonsaanti-oikeuksia on ehdotettu lisättäviksi.

Turvapaikanhakijan palauttaminen sekä turvalliset maat

Komitea kiinnitti huomiota turvapaikanhakijoiden palauttamiseen, turvallisten maiden listaan sekä sopimuksen 3 artiklan huomioimiseen käännyttämisen-, karkottamis- ja palauttamistapauksissa (kohta 136).

Lainsäädäntö

Suomen hallitusmuodon perusoikeussäännökset uudistettiin kokonaisuudessaan 1.8.1995 voimaan tulleella lainsäädännöllä. Hallitusmuodon 7 §:n 4 momentissa säädetään, että ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu. Palauttamiskielto on tarkoitettu kattamaan kaikki tosiasialliset tilanteet, joissa ulkomaalainen Suomen viranomaisen toimesta siirretään toiseen valtioon. Kielto koskee myös siirtoa sellaiseen valtioon, josta henkilö voisi joutua luovutetuksi edelleen kolmanteen valtioon ja tämän seurauksena esimerkiksi kuolemanrangaistuksen tai kidutuksen uhriksi.

Ulkomaalaislakiin sisältyy vastaava säännös siitä, että ketään ei saa palauttaa, käännyttää tai karkottaa alueelle, jossa hänellä on aihetta pelätä joutuvansa vainon tai epäinhimillisen kohtelun alaiseksi. Palauttamiskielto koskee myös alueita, joilla vaaraa ei ole, mutta joilta hakija voitaisiin sellaiselle alueelle lähettää.

Suomen ulkomaalaislakia on osittain uudistettu. Muutokset tulivat voimaan 1.1.1998. Turvapaikkalautakunta, joka aikaisemmin toimi valitusasteena turvapaikka-asioissa, lakkautettiin ja sen tehtävät siirrettiin Uudenmaan lääninoikeudelle.

Turvapaikkamenettely ja maastapoistamismenettelyn käsittelyt yhdistettiin. Turvapaikkahakemuksen ratkaisee sisäasiainministeriön alainen ulkomaalaisvirasto. Jos turvapaikkaa ja oleskelulupaa koskeva päätös on kielteinen, ulkomaalaisvirasto päättää käännyttämisestä samanaikaisesti. Käytössä on kaksi erilaista turvapaikkaprosessia: normaali menettely ja nopeutettu menettely.

Normaali menettely

Ulkomaalaisviraston tekemästä päätöksestä voi valittaa lääninoikeuteen. Valitus lykkää päätöksen täytäntöönpanoa. Lääninoikeuden päätökseen tyytymätön voi pyytää valituslupaa korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Valitusluvan pyytäminen lykkää päätöksen täytäntöönpanoa. Lupa voidaan antaa vain, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeää saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi tai jos luvan myöntämiseen on muu painava syy. Jos korkein hallinto-oikeus ei ota asiaa tutkittavakseen, päätös voidaan panna täytäntöön.

Nopeutettu menettely

Turvapaikkahakemusta pidetään ilmeisen perusteettomana ja se käsitellään nopeutetussa menettelyssä seuraavissa tapauksissa:

- Hakija ei vetoa vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin tai muihin perusteisiin, jotka liittyvät palautuskieltoihin tai vainon pelkoon rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi;
- hakijan tarkoituksena on käyttää väärin turvapaikkamenettelyä;
- hakija on saapunut Suomeen turvallisesta maasta, jossa hän olisi voinut saada suojelua ja jonne hänet voidaan palauttaa turvallisesti; tai
- hakija voidaan lähettää toisen valtioon, joka on vastuussa turvapaikkahakemuksen tutkimisesta Dublinin sopimuksen mukaisesti.

Ulkomaalaisviraston tekemä päätös ilmeisen perusteettomaan turvapaikkahakemukseen nopeutetus-sa menettelyssä ei ole lopullinen, vaan se täytyy alistaa lääninoikeuden ratkaistavaksi. Hakijalla on mahdollisuus tulla kuulluksi ennen kuin päätös alistetaan lääninoikeudelle. Lääninoikeus voi ratkaista asian yhden tuomarin kokoonpanossa. Päätös on tehtävä viipymättä.

1.1.1998 voimaan tulleilla muutoksilla turvallisten lähtömaiden, eli maiden, jotka katsotaan turvallisiksi omille kansalaisilleen, listasta on luovuttu. Turvallisten maiden listalle, joka laaditaan myöhemmin tänä vuonna, otetaan vain turvallisia turvapaikkamaita.

Suomen ulkomaalaispolitiikasta on kerrottu tarkemmin marraskuussa 1997 YK:lle annetussa Suomen 13. ja 14. raportissa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta (2 artikla).

Kidutuksella saadun lausuman käyttö todisteena

Komitea on huolissaan (kohta 129) siitä, ettei Suomen prosessilaeissa kielletä kiduttamalla hankitun lausunnon käyttämistä todisteena oikeudenkäynnissä. Komitea suosittelee (kohta 137), että tällainen kielto otettaisiin lakiin.

Kuten edellä todettiin, Suomessa on lainvastaista ja rangaistava teko hankkia todisteita kiduttamalla. Koko todistus oikeudellinen järjestelmämme rakentuu kuitenkin voimakkaasti vapaan todisteiden harkinnan periaatteelle, eikä laki lainkaan sisällä nimenomaisia yksittäisten todistamiskieltojen vastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntämiskieltopykäliä. Todisteen hankkimiseen mahdollisesti liittynyt rikos tai yksityisoikeudellisen vahingonkorvausvelvollisuuden aiheuttava teko käsitellään omana oikeudellisena kysymyksenään. Kiduttamalla saadun tiedon hyödyntämisestä ei siten ole laissa nimenomaista säännöstä. Tällaisen tiedon hyödyntämiskielto on kuitenkin oikeuskäytännössä selvää. Selvää on myös, että todistusharkinnassa ei kiduttamalla saadulla tiedolla ole näyttöarvoa.

Näytön esittämiseen tuomioistuimissa vaikuttavat myös 1.10.1997 voimaan tulleet rikosoikeudenkäyntiä koskevat uudet säännökset, jotka ovat korostaneet oikeudenkäynnin suullisuutta ja välittömyyttä. Säännösten (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §) mukaan esitutkintapöytäkirjaan merkittyä kertomusta ei lähtökohtaisesti saada lainkaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä. Tämä kielto koskee luonnollisesti myös mahdollisia kidutuksen avulla saatuja kertomuksia. Suullisuus- ja välittömyysperiaatteen korostaminen on tehnyt tosiasiaa mahdottomaksi edes pyrkiä käyttämään

kiduttamalla saatua lausumaa oikeudessa todisteena. Todistajat on kuultava oikeudessa välittömässä ja suullisessa pääkäsittelyssä.

Nimenomaista kieltoa käyttää kidutuksella saatua lausumaa oikeudenkäynnissä ei Suomi ole edelleenkään halukas ottamaan lainsäädäntöönsä. Tällainen säännös, jolla ei odoteta olevan maassamme mitään käytännön merkitystä, merkitsisi koko todistusoikeudellisen järjestelmän uudelleenarviointia. Tällöin tulisi nimenomaisin lainsäännöksin määrätä myös kaikkien muiden erilaisten todistamiskieltojen vastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntämisestä. Kansainvälinen vertailu ja eri maista saadut kokemukset osoittavat, että todistusoikeudessa hyödyntämiskieltojen linjalle lähdeettäessä ongelmat eivät ratkea, vaan pikemminkin lisääntyvät. Myöskään kidutuksen vastainen yleissopimus ei vaadi nimenomaisen kiellon ottamista lainsäädäntöön.